

Sara Nović

Wie het
mooist valt

Roman

Uit het Engels vertaald door
Maaïke Bijnsdorp en Lucie Schaap

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-9188-6

ISBN 978-94-023-0929-4 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Girl at War*

Oorspronkelijke uitgever: Random House, an imprint and division of
Penguin Random House LLC, New York

Omslagontwerp: Kelly Blair en Pinta Grafische Producties

Landkaarten: © David Lindroth Inc.

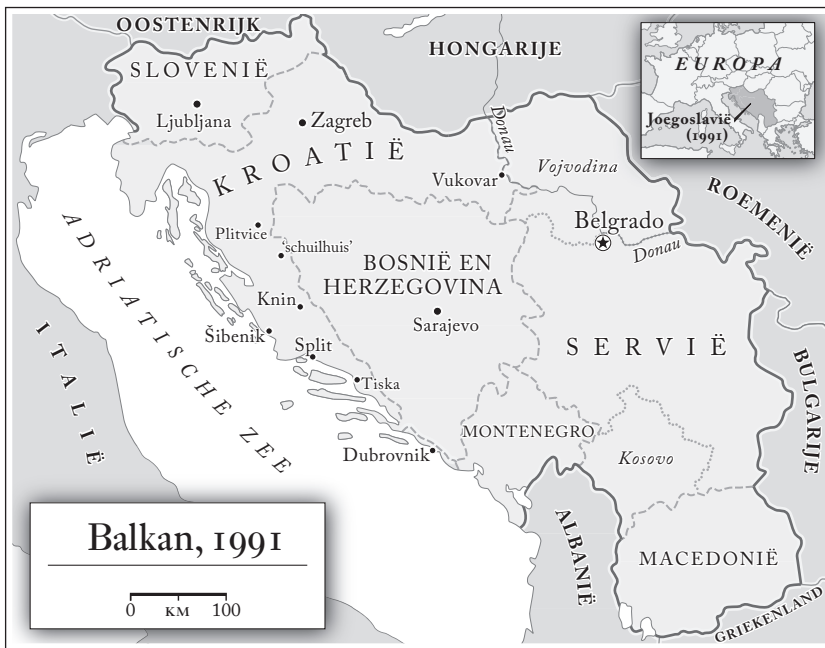
Zetwerk: Steven Boland

© 2015 Sara Nović. All rights reserved.

Nederlandstalige uitgave © 2017 Maaïke Bijnsdorp, Lucie Schaap en
Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Wie het mooïst valt is een fictief verhaal. Namen, personages, plaatsen en gebeurtenissen zijn ofwel door de auteur verzonnen ofwel in een fictieve context gebruikt. Alle overeenkomsten met bestaande gebeurtenissen en personen, levend of dood, berusten op toeval.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Voor mijn familie
en voor A*

Ik was naar Joegoslavië gekomen om het vlees en bloed van de geschiedenis te doorgronden. Wat ik nu zag, was dat de ondergang van een rijk ertoe kon leiden dat een wereld vol sterke mannen en vrouwen en copieuze maaltijden en koppige wijn niettemin een schimmenspel kon lijken: dat een in elk opzicht voortreffelijke man bij een vuurtje zijn handen kon zitten warmen in de ijdele hoop een kilte te verdrijven die niet in het vlees huisde.

– Rebecca West, *Black Lamb and Grey Falcon*

Voor mijn ogen vermengen zich beelden van paden door velden, oeverlanden en bergweiden met de beelden van verwoesting, en pervers genoeg zijn het de laatste, en niet de volkomen irreëel geworden idylles uit mijn vroege jeugd, die bij mij een soort vaderlandsgevoel oproepen.

– W. G. Sebald, *Luftkrieg und Literatur*

I

Allebei neer

1

In Zagreb begon de oorlog om een pakje sigaretten. Er waren spanningen aan voorafgegaan, geruchten over onlusten in andere steden waarover ik volwassenen had horen fluisteren, maar nog geen explosies, niets onverholens. In Zagreb, dat ingeklemd ligt tussen de bergen, was het 's zomers zinderend heet. Tijdens de warmste maanden verliet vrijwel iedereen de stad en trok naar de kust. Zolang ik mij kon herinneren hadden wij de vakantie samen met mijn peetouders in een vissersdorpje in het zuiden doorgebracht. Maar de Serviërs hadden de wegen naar de kust afgezet, dat zei iedereen tenminste, dus bleven we voor het eerst van mijn leven de hele zomer thuis.

In de stad voelde alles klam aan. Deurgrepen en tramstangen waren glibberig van het zweet van andere mensen en de etensgeuren van de vorige dag bleven hardnekkig hangen. We gingen onder de koude douche staan en liepen in ons ondergoed door het huis. Als ik onder het stromende koele water stond, stelde ik me voor dat mijn vel siste en de stoom ervan afsloeg. 's Nachts lagen we boven op de lakens in afwachting van een onrustige slaap en koortsachtige dromen.

In de laatste week van augustus werd ik tien, wat gevierd werd met kleffe taart en overschaduwd werd door hitte en onrust. Mijn ouders nodigden hun beste vrienden, mijn peetouders Petar en Marina, uit om dat weekend te komen eten. Het huisje waar we anders altijd 's zomers verbleven was van Petars opa. Mijn moeder was lerares en dankzij haar lange zomervakantie konden we altijd drie maanden weg. Mijn vader kwam later na met de trein. Dan woonden we met zijn vijven op de kliffen aan de Adriatische Zee. Nu we noodgedwongen in het binnenland zaten, waren onze gezamenlijke weekendmaaltijden veranderd in een krampachtig toneelstukje waarin we de schijn ophielden dat er niets aan de hand was.

Voordat Petar en Marina er waren, had ik met mijn moeder ruzie over het aantrekken van kleren.

‘Je bent geen dier, Ana. Aan tafel draag je een korte broek, anders krijg je niets.’

‘In Tiska heb ik ook altijd alleen maar mijn bikinibroekje aan,’ zei ik. Mijn moeder keek heel streng en ik kleepte me aan.

Die avond konden de volwassenen het er als gewoonlijk niet over eens worden hoelang ze elkaar nou precies kenden. Ongeacht mijn eigen leeftijd kreeg ik al jaren te horen dat ze bevriend waren geraakt toen ze zelfs nog jonger waren dan ik nu en na een klein uur en een fles FeraVino lieten ze het daar doorgaans bij. Petar en Marina hadden geen kinderen met wie ik kon spelen, dus zat ik met mijn zusje op schoot aan tafel naar hen te luisteren terwijl ze elkaar probeerden af te troeven met hun oudste herinnering. Rahela was pas acht maanden oud en was nog nooit aan de kust geweest, dus vertelde ik haar over de zee en ons bootje. Ze lachte toen ik vissenbekken voor haar trok.

Na het eten riep Petar me bij zich en gaf me wat dinars. ‘Laat maar zien of je je eigen record kan verbreken,’ zei hij. Het was een spelletje van ons; ik rende naar de kiosk om sigaretten voor hem te kopen en hij klokte mijn tijd. Als ik mijn eigen record verbeterde, mocht ik wat van het wisselgeld houden. Ik propte het geld in de zakken van mijn afgeknipte broek en schoot weg, de trap af, negen verdiepingen naar beneden.

Ik wist zeker dat ik een nieuw record zou halen. Ik had mijn route geperfectioneerd, wist hoe ik de hoeken om gebouwen zo strak mogelijk kon nemen en hobbels in de zijstraten moest ontwijken. Ik kwam langs het huis met het grote oranje ‘Pas op voor de hond’-bord (hoewel er zover ik wist nooit een hond had gewoond), sprong een betonnen trapje af en week uit voor de vuilcontainers. Met ingehouden adem rende ik onder een stenen poort door waar het altijd naar pis stonk en sjeesde de open stad in. Ik omzeilde de grootste kuil voor de kroeg waar de dagdrinkers rondhingen en remde iets af bij de oude man die aan zijn klaptafel gestolen chocola verkocht. De rode luifel van de krantenkiosk wenkte wapperend in een zeldzaam briesje als een vlag bij de eindstreep.

Ik zette mijn ellebogen op de toonbank om de verkoper te laten weten dat ik er was. Meneer Petrović kende me en wist wat ik wilde, maar vandaag leek zijn lach meer op een grimas.

‘Wil je Servische of Kroatische sigaretten?’ Het klonk onnatuurlijk zoals hij die twee nationaliteiten benadrukte. Ik had mensen op het nieuws op die manier over Serviërs en Kroaten horen praten naar aanleiding van de gevechten in de dorpen, maar niemand had ooit rechtstreeks zo iets tegen me gezegd. En ik wilde niet de verkeerde sigaretten kopen.

‘Mag ik alstublieft die die ik altijd heb?’

‘Servische of Kroatische?’

‘U weet wel. Die met de gouden wikkel.’ Ik probeerde om zijn dikke lichaam heen te kijken en wees naar de plank achter hem. Maar hij lachte alleen maar en gebaarde naar een andere klant die me spottend aankeek.

‘Hé!’ Ik had het nog steeds tegen de verkoper, maar hij negeerde me en gaf de volgende klant zijn wisselgeld. Ik had de wedstrijd al verloren, maar toch rende ik zo snel ik kon terug naar huis.

‘Meneer Petrović vroeg of ik Servische of Kroatische sigaretten wilde,’ zei ik tegen Petar. ‘Ik wist niet wat ik moest zeggen en toen gaf hij me niets. Het spijt me.’

Mijn ouders keken elkaar aan en Petar gebaarde dat ik bij hem op schoot moest komen zitten. Hij was groot, langer dan mijn vader, en had een rode blos van de warmte en de wijn. Ik klom op zijn brede bovenbeen.

‘Geeft niets,’ zei hij, en hij klopte op zijn buik. ‘Ik heb toch te veel gegeten om nog te roken.’ Ik haalde het geld uit mijn broekzak en gaf het terug. Hij stopte een paar dinarmunten in mijn hand.

‘Maar ik heb niet gewonnen.’

‘Klopt,’ zei hij. ‘Maar daar kon jij niets aan doen.’

Die avond kwam mijn vader de woonkamer binnen, waar ik sliep, en ging op de kruk van de oude piano zitten. De piano hadden we van een tante van Petar geërfd. Marina en hij hadden er geen plek voor, maar wij hadden geen geld om hem te laten stemmen en de eerste octaaf was zo vals dat alle toetsen dezelfde vermoeide toon produceerden. Mijn vader zat zoals vaker zenuwachtig met zijn been te wiebelen en ik hoorde zijn voet op de maat de pedalen indrukken, maar de toetsen raakte hij niet aan. Na een tijd stond hij op en ging op de leuning

van de bank zitten, waarop ik lag. Binnenkort zouden we een matras gaan kopen.

‘Ana? Ben je wakker?’

Ik probeerde mijn ogen open te doen, voelde ze heen en weer schieten onder mijn oogleden.

‘Jawel,’ wist ik uit te brengen.

‘Filter 160. Dat zijn Kroatische. Nou weet je het voor de volgende keer.’

‘Filter 160,’ zei ik. Ik knoopte het goed in mijn oren.

Mijn vader drukte een kus op mijn voorhoofd en wenste me goedenacht. Even later merkte ik dat hij nog in de deuropening stond, waardoor hij met zijn lichaam het licht uit de keuken tegenhield.

‘Als ik erbij geweest was,’ fluisterde hij, maar ik wist niet zeker of hij het tegen mij had, dus hield ik mijn mond. Verder zei hij niets.

De volgende ochtend hield Milošević een toespraak op tv. Ik moest om hem lachen. Hij had grote oren en een dik, rood gezicht met hangwangen als een treurige bulldog. Hij sprak met een nasaal accent, heel anders dan de zachte, hesige stem van mijn vader. Hij keek kwaad en bonkte met zijn vuist op de maat van zijn toespraak. Hij zei iets over het land zuiveren, wat hij steeds weer herhaalde. Ik had geen idee waar hij het over had, maar terwijl hij sprak en met zijn vuist sloeg liep hij alsmaar roder aan. Daar moest ik om lachen. Mijn moeder stak haar hoofd om de hoek om te zien wat er zo grappig was.

‘Zet dat uit.’ Ik voelde dat ik een kleur kreeg. Ik dacht dat ze boos op me was omdat ik zat te lachen om iets wat kennelijk een belangrijke toespraak was. Maar haar trekken verzachtten

snel. ‘Ga maar buiten spelen,’ zei ze. ‘Ik wil wedden dat Luka al op het plein is.’

Luka was mijn beste vriend. Die zomer fietsten we van ’s ochtends vroeg tot ’s avonds laat over het stadsplein en speelden potjes straatvoetbal met klasgenootjes die we daar tegenkwamen. We waren zongebruind en besproet en zaten steevast onder de grasvlekken. Nu we nog maar een paar weken vrijheid in het verschiet hadden voordat school weer zou beginnen, trokken we er nog vroeger op uit en bleven nog langer buiten, vastbesloten geen seconde van de vakantie te verspillen. Ik haalde hem op onze vaste fietsroute in. We fietsten samen verder, waarbij Luka af en toe zijn voorwiel in dat van mij liet zwenken zodat we bijna vielen. Dat was een van zijn lievelingsgrapjes en hij moest aan een stuk door lachen, maar ik was met mijn gedachten nog steeds bij Petrović. Op school was ons verteld dat we geen acht moesten slaan op onderscheidende etnische kenmerken, hoewel je makkelijk genoeg iemands afkomst kon herkennen aan de hand van diens achternaam. In plaats daarvan leerden we pan-Slavische leuzen opdreunen: ‘*Bratstvo i jedinstvo!*’ Broederschap en eenheid. Nu leek het alsof de verschillen tussen ons er misschien toch toe deden. Luka’s familie kwam oorspronkelijk uit Bosnië, een gemengde staat, een verwarrende derde categorie. Serviërs schreven in het Cyrillische en Kroaten in het Latijnse alfabet, maar in Bosnië deden ze het allebei. De gesproken verschillen waren zelfs nog miniemer. Ik vroeg me af of er ook speciale Bosnische sigaretten bestonden en of Luka’s vader die rookte.

Toen we op het Jelačićplein aankwamen, was het er druk. Ik had meteen door dat er iets aan de hand was. In het licht van deze nieuwe Servisch-Kroatische tweedeling leek alles,

zelfs het standbeeld van Ban Jelačić met getrokken zwaard, een aanwijzing voor de spanningen die ik niet had zien aankomen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog had het zwaard van de landvoogd in een verdedigend gebaar naar de Hongaren gewezen, later hadden de communisten het beeld in het kader van het neutraliseren van nationalistische symbolen verwijderd. Luka en ik hadden toegekeken toen na de laatste verkiezingen mannen met touwen en zware apparaten Jelačić weer op zijn post hadden gezet. Nu keek hij naar het zuiden, naar Belgrado.

Het Jelačićplein was altijd een populaire ontmoetingsplaats, maar vandaag dromden er opvallend veel mensen onrustig rond de sokkel van het standbeeld en bij een verzameling busjes en tractoren die midden op de keitjes van het plein stonden, waar normaal gesproken geeneens auto's mochten rijden. Laadbakken puilden uit met koffers, tassen, kisten en allerlei losse huishoudelijke artikelen die ook her en der over het plein verspreid lagen.

Het deed me denken aan het zigeunerkamp waar we eens op weg naar het graf van mijn grootouders in Čakovec langsgereden waren; een stoet woonwagens met aanhangers met daarin geheimzinnige apparaten en gestolen kinderen.

‘Ze gieten zuur in je ogen,’ waarschuwde mijn moeder me later, toen ik zat te wiebelen op de kerkbank terwijl mijn vader kaarsen aanstak en bad voor zijn ouders. ‘Blinde bedelaartjes vangen drie keer zo veel als ziende.’ Ik pakte haar hand vast en was de rest van de dag muisstil.

Luka en ik sprongen van de fiets en liepen aarzelend in de richting van al die mensen en hun bezittingen. Maar hier waren geen kampvuren en circusacts, er was geen muziek. Dit waren niet de rondtrekkende mensen die ik aan de rand van de noordelijke dorpen had gezien.

Het kamp was vrijwel uitsluitend van koorden gemaakt. Stukken touw, garen, schoenveters en repen stof van verschillende dikte waren in een dichte wirwar van auto's naar tractoren naar bergen bagage getrokken. Daar overheen hingen lakens, dekens en grotere kledingstukken die provisorische tenten vormden. Luka en ik keken afwisselend naar elkaar en naar de vreemdelingen. We wisten niet hoe dat wat we zagen heette, maar begrepen wel dat het niets goeds te betekenen kon hebben.

Rondom het kampement stonden flakkerende kaarsen naast dozen waarop iemand had geschreven: 'Bijdragen voor de vluchtelingen.' Vrijwel iedereen die langsliep deed iets in een doos, sommigen leegden hun hele zak.

'Wat zijn dat voor mensen?' fluisterde ik.

'Ik weet het niet,' zei Luka. 'Moeten we ze ook iets geven?'

Ik haalde Petars dinars tevoorschijn en gaf ze aan Luka. Zelf durfde ik niet te dichtbij te komen. Luka had ook wat losgeld op zak. Ik hield zijn fiets vast terwijl hij ons geld in een doos deed. Toen hij vooroverboog werd ik overvallen door een angst dat de touwenstad hem zou verzwelgen, zoals ranken die tot leven komen in een enge film. Toen hij zich omdraaide, duwde ik zijn stuur naar hem toe waardoor hij een paar passen achterwaarts struikelde. Bij het wegfietsen voelde ik een knoop in mijn maag, waarvan ik pas jaren later hoorde dat die *survivor's guilt* wordt genoemd.

Mijn klasgenootjes en ik speelden vaak een potje voetbal aan de oostkant van het park, waar minder bobbel in het gras zaten. Ik was het enige meisje dat voetbalde, maar soms kwamen er ook andere meisjes naar het veld om touwtje te springen en te kletsen.